

más helynévtípus, mivel zömükben személynévi meghatározó elemük miatt sokkal érzékenyebben reagálnak a személynévekben bekövetkezett változásokra (tulajdonoscseré, ragadványnévhasználat stb.).

A tanyák között tájékozódni kívánó elsősorban az ott lakó embert keresi. Elsődleges információt tehát számára a személynév jelent, és csak másodlagosan gondol a helyre (vö.: KERTÉSZ MANÓ: Nyr. LXVIII, 33—9). Ezzel magyarázható, hogy sok esetben hiányzik a név alapeleme, az összefüggésekből, előzményekből világosan kiderül, hogy az emberről beszélnek-e, vagy a helyről, ahol lakik. Az alapelem elhagyhatóságát hadd illusztráljam egy példával! Kecskeméten, külterületi gyűjtésem alkalmával olyan helyen álltunk adatközlőmmel, ahonnan jól beláttuk a vidéket. Az út egyik oldalán sorolta a tanyaneveket követezően vezetéknév + tanya formában. Amikor az egyik oldallal végeztünk, a másik oldal neveit vezetéknév + -ék képző formában sorolta. Mintegy tíz tanyanév után rámutattam egyre, s megkérdeztem, hogy ez milyen tanya. Megmondta, és ettől kezdve ismét a vezetéknév + tanya névformát használta.

Mindezek alapján a legtöbb tanyanevet leginkább mint lehetséges elnevezések halmazát, szűkebb vagy tágabb körét tudom elképzelni, amelyek ott gomolyognak az adatközlő tudatában. Hogy ebből a potenciálisan adott szűkebb vagy tágabb körből esetenként melyik érvényesül, melyik aktualizálódik, igen sok körülménytől függ. Függ az adatközlő személyétől, egyéniségétől, az adatközlő és a gyűjtő közötti bizalomtól, a gyűjtő egyéniségétől, stílusától, az adatközlő befolyásoltságának mértékétől, a szituációtól stb. Mindezek miatt fokozott érzékenységgel, az adatközlő befolyásolásának kerülésével gyűjthetünk csak tanyaneveket.

HEGEDÜS ATTILA

OROSHÁZA UTCANEVEI

1. A hivatalos névadásnak legkülönösebb és legvitatottabb megnyilvánulási formája a közterületek elnevezése, az utcanevadás. Ennek az az egyik oka, hogy az utcanevek a hivatalos nevek közül legkönnyebben — túlságosan is szabadon — változtathatók, ezért leginkább magukon viselik a kor, a változó társadalmi és politikai rendszerek sok valódi és majdnem ugyanannyi téves értéktelét. A másik ok az, hogy

az elnevezés ténye egy igen kicsiny csoport, sokszor csak egyetlen személy irányításához, igényéhez, ízléséhez kötődik, mégis jellemzővé válik az eredmény a helysége, ahol az egész lakosság nyelvébe, névkincsébe beépülnek lassan ezek a nevek. A harmadik ok a központi irányításnak a szerepe, érvényesülése a különböző helységekben. Mindezeknek az összetevőknek a vizsgálata minden településről jellegzetes képet alakít ki, s mind a névtudomány, mind pedig a helytörténet, társadalomnyelvészet, társadalomlélektan stb. tudományágak számára új eredményeket hozhat. Nagyon érdekes például annak a megfigyelése, hogy az elnevezők mennyire hagyományörzők, vagy mennyire igyekezzenek új neveket használni, a helység utcanévstruktúrájában a legkülönbözőbb irányzatokat tükröztetni. Vizsgálni kellene továbbá azt, hogy a lakosság milyen neveket fogad el leghamarabb, melyeket használja a gyakorlatban, s melyekhez ragaszkodik a névváltoztatások után is.

Az utcanévvizsgálatok az utóbbi időben igen szép eredményeket mutatnak. PÉTER LÁSZLÓ Szeged (Szeged utcanévei. Szeged, 1974.), FEKETE JÁNOS Kiskunfélegyháza (Kiskunfélegyháza településfejlődése és utcanéveinek története. /Kiskunfélegyháza/, 1974.), DOBOSY LÁSZLÓ Ózd (Ózd utcahálózata. Ózd, 1977.), BENCZÉNÉ NAGY ESZTER — FÜLÖP ISTVÁN — MARKÓ IMRE LEHEL Zalaegerszeg (Zalaegerszeg utcanévei. Zalaegerszeg, 1977.), MOLNÁR GYÖRGY Székesfehérvár (Székesfehérvár utcanéveinek névtani vizsgálata. Bp., 1977), URBÁN TERÉZ Nyíregyháza (Nyíregyháza utcanévei. Bp., 1978.) közterületneveit vizsgálta meg alapos részletességgel, magam pedig Budapest (Budapest utcanéveinek névtani vizsgálata. Bp., 1975.) utcanéveiről adtam egy rövid földolgozást. Mindezek a kutatások lehetőséget adnak az összevetésekre, több város utcanévanyagának egymás mellé állítására, a hasonlóságok és egyezések bemutatására. Jóllehet az eddig végzett kutatások igen alaposak voltak, általában nagyobb településeknek az anyagát dolgozták föl, s legtöbbször történeti szempontokat is következetesen érvényesítettek, aminek következtében terjedelmesek és tartalmasak lettek, most jóval kisebb igénnyel és szűkebb terjedelemben igyekszem bemutatni egy kisebb város utcanévrendszerét. Véleményem szerint még az ennél kisebb települések (akár községek, falvak) névanyagának a vizsgálata is fontos, s minden bizonnyal sok új eredmény adhat, hiszen ezekről még keveset tudunk, s csupán adatközlések je-

lentek meg eddig a nagyobb helynévgyűjtések részeként. Igaz, hogy ezekből behatóbb tanulmányozás nélkül is megállapíthatjuk a nagy egyhangúságot, olyan neveknek a szereplését, amelyek szinte mindenütt megtalálhatók. Ez természetesen magyarázható azzal, hogy kevesebb az elnevezendő közterület, s nagyon sokszor rendeletekre vagy egyszerűen divathatásra kellett utcaneveket változtatni. Ennek következményeként a legtöbb népi név rendkívül hamar eltűnt, a nevek egymást váltották szabályos tematikus rendben, s az eredmény: ugyanazok az utcanévek szerepelnek az ország valamennyi kisebb településének a névanyagában. Mégis meg kellene nézni azt, hogy voltak-e kivételes községek, amelyek nem hajtották végre az egyik vagy a másik névadási rendeletet. Van-e ma olyan település, amely a népi névadás termékeit, a természetes utcaneveket jobban megőrizte? Melyik község mennyire, milyen mértékben élt annak a lehetőségével, hogy megőrkítse a helyi jellegzetességeket a közterületek névanyagában.

Minden bizonnyal készültek volna eddig is ilyen tanulmányok, kisebb értekezések, ha megjelentetésük nem lett volna reménytelen. Eddig ugyanis legfőljebb helyi kiadványok vállalhatták volna az ilyen típusú rövidebb dolgozatokat, ha voltak egyáltalában ilyen helyi publikációk: múzeumi évkönyvek, honismereti füzetek stb. A fentebb említett nagyobb összefoglalások többsége is helyi kiadványként jelent meg. A jövőben a Névtani Értesítőben helyet biztosítunk a néhány tucat névvel rendelkező települések utcanévfeldolgozásainak is, s remélhetőleg lesz is olyan munka, amely megérdemli a közzétételt.

Magam Orosháza utcanévanyagának jelenkori statisztikai feldolgozását választottam. A személyes indítékon kívül — Orosházát vallom pátriámnak ma is — még az befolyásolt a témaválasztásban, hogy a történeti kutatások alól föl voltam mentve. SZABÓ FERENC értékes és eredményes kutatásai nyomán a város történeti utcanevait ismerjük (Békés megye helységeinek utcanevai a múlt század közepén. Gyula, 1961. 32), illetőleg földolgozásra is kerültek ugyancsak az ő tollából (A belterület története. = Orosháza története és néprajza. I—II. Szerk. NAGY GYULA. Orosháza, 1965. II, 25—61). Most tehát csak a szinkrón anyag névtani feldolgozása, s annak bemutatása a célom, hogy Orosháza utcanévanyaga mennyiben hasonló vagy mennyiben eltérő a már eddig föltártakhoz képest. Továbbá azt szeretném bemutatni, hogy milyen jellegzetességek vannak a város utcanéveinek, milyen helyi ha-

gyományokat őriz a mai névanyag. A vizsgálatához az 1965. évi adatokat tartalmazó, de több kiadásban is megjelent (legutóbb 1975-ben) várostérképet és annak névjegyzékét használtam. Az 1976-ban kiadott új térkép nem tartalmazza a teljes névanyagot. Nincs rajta Szentetornya és Rákóczi-telep nagy része, s így csak ellenőrzési célból lehetett az egész település egy részének névanyagához fölhasználni.

2. Orosháza területén (természetesen beleértve Szentetornyát és Rákóczi-telepet is) 272 névvel ellátott közterület van. Az utótagok túlnyomó többsége utca (252), kilenc út, öt tér, két sikátor, egy sor, egy dűlő, egy dűlőút és egy pedig utótag nélküli név (Tópart). Ezek közül a sikátor érdemel említést két okból is. Az egyik az, hogy az eddigi kutatások szerint ez helyi jellegzetesség. Az 1878-as utca-névösszeírás szerint hat Sikátor volt Orosházán (minden előtag nélkül), s kettő közülük mindenképpen azonos a mai Hajnal sikátorral, illetőleg Zöldfa sikátorral, ugyanis a Hajnal utca és Zöldfa utca után említik őket (SZABÓ: A belterület története 36–8). A másik ok pedig az, hogy az 1976-os térképen már ezeket is köz utótaggal vették föl, ellüntetve egy érdekes színtűt, legalább százéves kedves jellegzetességet. A sikátor jelentése ma már inkább városi keskeny utca. Ezt a jelentését veszi föl az ÉrtSz. is, megtoldva ezzel: „...szűk köz, amelyen rendsz. magas házak szegélyeznek, s így sötét és levegőtlen.” A példaként adott Tóth Árpád idézet (Hej, Debrecen, Debrecen... Vén sikatorid során Ásítózva nyitja rám Torkát minden árok) és a népi nyelvhasználat is ellentmond azonban ennek a megszorításnak. (Vö.: SzamSz., SzegSz.) Minden bizonnyal az eredeti 'erdőnyílás, nyíladék' jelentéséből kialakult 'keskeny, fával szegélyezett út' → 'dűlőút, ösvény' → 'szűk utca' → 'városi, magas házakkal szegélyezett sötét és levegőtlen szűk köz' jelentésváltozásból az orosházi népnyelv a 'keskenyebb utca, köz' jelentésfokot őrizte meg (hasonlóan a keleti országrészre utaló fönti példákhoz). Mivel a szó már a XIV. századból adatolható, s a XVIII. század legelején (1708-ban) ebben a jelentésében is használatos (TESz.), kár volt kiiktatni a város utcanévállományából a köznyelvi jelentés vitatható megváltozása miatt. (Az ÉKSz. már nem is tartalmazza az ÉrtSz. idézett megszorítását.)

Az utótagok eltérése alapján néhány homogén névbokrosítás található. Az azonos előtagú, de különböző utótagú nevek három esetben vannak egymás mellett (ebből kettő éppen a két sikátor utótagú

név): Hajnal utca, Hajnal sikátor; Zöldfa utca, Zöldfa sikátor; Makói utca, Makói út. Az utolsó névpár egymás végében található közterületeket jelöl, tehát a Makói út folytatása a város központjához közelebb eső Makói utcának. (Mellékesen megjegyzem, hogy a népnyelvben a Makó városnév -i képzős alakja makai-nak hangzik, s az út nevében is így használják: Makai ut. Ennek az ejtésmódnak tükröztetése a családnevekben természetes és általános. Talán nem lenne elítélhető közterületnevekben sem, hiszen az 1851-es összeírás is így említi a nevet. Vö.: SZABÓ: Békés megye helységeinek utca nevei a múlt század közepén 32.)

A Szabadság tér, Szabadság utca; Liget utca, Liget sor (az 1976. évi térképen: Liget-sor utca?) esetében nem névbokrosítás történt. Az elsőknél véletlen egybeesés eredménye az azonos előtag, az utóbbiaknál valódi motiváció alapján kapta a két közterület a nevet: kertes, ligetes hely mellett van, illetőleg volt mindkettő. Az azonos előtagú névpárok jelöltjei azonban távol esnek egymástól.

Egy majdnem teljes homonímia is előfordul a névjegyzékben: Hunyadi utca és Hunyadi János utca. Az első a város régi területén, a második pedig az 1950-ig önálló község, Szentetornya területén található, s így érthető ez a névazonosság. Nehezebben magyarázható viszont a Virág utca kétszeri előfordulása, mivel az egyik esetben újonnan beépülő területen szerepel a név. (Az 1976-os térkép ezt már Gyártelep utcának nevezi.)

A heterogén névbokrosításra két jelentősebb példát találtam. Az egyik a honfoglaláskori vezérekről elnevezett utcák sora. Ezek egymás mellett vagy egymás végében helyezkednek el a IV. kerületben: Előd, Ond, Tas, Könd (!), Töhötöm, Lehel és Huba utca. Az Árpád utca ezektől igen messzire található, de van egy parkosított tér a fenti névbokor közelében, amelynek ma is Árpád-kert^(a neve) a népnyelvben, s valószínűleg ez tette teljessé a névbokrot. (A fölhasznált térkép névjegyzékében nem szerepel ez a név, de magán a térképen megtalálható.) A másik névbokor Szentetornyán van, s a Hunyadi-család neveiből alakult. Itt található a Hunyadi János és a Szilágyi Erzsébet utca, amelyeket összeköt a Mátyás király utca. Tőlük kissé távolabb, de kétségtelenül összetartozóan helyezkedik el a Corvin János utca. Ezen a két nagyobb névbokron kívül néhány, két-három névből álló heterogén bokrosításra való törekvés figyelhető meg. Egymással szom-

szédosan párhuzamos a Nyár és Tél, a Bottyán és Esze Tamás, a Búzavirág és Pipacs, az egyik Virág és Rét utca, s ez utóbbiakhoz közel van a Rezeda utca is. Tudatos névbokrosításról azonban nem igen beszélhetünk, s ez a törekvés egyáltalában nem jellemző a város utóbbi időben gyakorolt utcanévadására.

3. Külön figyelmet érdemel az utcanév reális kapcsolata az elnevezett objektummal. Ez kétségtelenül legnyilvánvalóbb az ösztönös, népi névadásban. A hivatalos nevek esetében pedig igen nagy érték, mert — az esetleges véletlen megmaradástól eltekintve — a tudatos hagyományörzés eredménye. Orosházán ilyen közterületnév a két szőlőhegy (alig észrevehetően dombosabb, homokos, régen szőlővel beültetett terület) nevét őrző Nagyhegyi és Kishegyi utca a Szőlők városrészben. A MÁV pályaudvar környékén található Állomás, Fűtőház, Motor és Mozdony utca. A főlvégi temetőnek tartó Temető utca. A népi névhasználatban ma is Mikulaji-kert (hivatalosan: Ságvári-liget) mellett levő Mikolay utca. A város legnagyobb malma (Tóth-malom) mellett még megvan a Malom utca. Valamikor a helység északi szélén volt az Észak (ki tudja miért, ma hivatalosan: Északi) utca, keleten a Kelet utca, s újabb elnevezés Rákóczi-telep legdélibb utcájának Déli utca neve. A legtöbb konkrét névvonatkozás Gyopárosfürdő parkos, ligetes üdülőtelepén található: Hűvös utca, Üdülő utca (az 1976-os térképen Hűvös köz), Park, Fasor, Lomb, Fenyő utca, Liget sor, s a tavat átlévő híd végében van a Híd utca; a tó nyugati szélén pedig a Tópart (1976-ban Tópart utca). A Fürdő utcában működött a századfordulótól az 1960-as évekig a város gőz- és strandfürdője valamint fűdött uszodája. A Fenék utca zsákutca, a Kigyó utca keskenyebb utca több hajlattal, kisebb kanyarral. A Kertészház dűlőút mellett városi kertészet volt. A Középlaki utca a régi Középlak nevű tanyás településen épült ki, s ezt keresztezi középtájon a mai nevén is Közép dűlő. A Hosszú utca tényleg hosszú, a Kurta utca pedig valóban rövid. Stb., stb.

Az út utótagú nevek ugyanazt a települést tartalmazzák előtagjukban, ahová el lehet rajtuk jutni: Hódmezővásárhelyi, Szentesi, Szentetornyai, Szarvasi, Csorvási, Földvári, Makói út. (Szerencsés a Földvári út régi nevének megtartása a ma hivatalos Pusztaföldvár helység-név helyett. Vitatható ugyanez a Vásárhelyi út esetében, mert ez nem azonos a mai Hódmezővásárhelyi úttal.) A helységnév- + -i képzős és utca utótagú nevek egy része is valódi irányt jelölt egy korábbi idő-

szakban: Gyulai, Aradi, Makói utca. Nagyon sok azonban az olyan -i képzős utcanév, amelynek semmi köze sem volt soha a navében levő településhez, így használatuk (bármi is volt a névadás indítéka) megtévesztő. Ilyen a Bácskai, Csabai, Iglói, Kutasi, Pusztaszeri, Sámsoni, Sztalingrádi (1), Tolnai, Uzsoki, Vereckei és Zombai utca. Jóllehet van közöttük néhány, amely a helység felé való fekvésre utal (Csabai, Kutasi, Sámsoni utca), szerencsésebb ezeknél az -i képző nélküli előtaghasználat, mint ahogy a Csepel, Kismarton és Mohács utca esetében van is rá példa. (Helyesebbnek tartom tehát a Bácska, Igló, Pusztaszer utca stb.-féle elnevezéseket.)

Áttételes vonatkozása van az olyan elnevezéseknek, amelyeknek a névadója (általában személy) valamilyen kapcsolatban volt az objektummal, vagy az elnevezett közterület közelében levő valamelyik épülettel. Ilyen az evangélikus templom környéki Győry Vilmos tér, amelynek névadója, a kiváló költő és műfordító, orosházi evangélikus pap (majd püspök) volt. Hasonló a katolikus templom környéki Széchényi Miklós tér, amelynek névadója az a nagyváradi püspök, aki e templom fölépítését erkölcsileg és anyagilag jelentős támogatásban részesítette. Minden bizonnyal ide sorolható a Justh Zsigmond utca, hiszen éppen az író volt lakóhelye, a Justh-major felé vezet.

4. A továbbiakban az utcanevek előtagjainak statisztikai vizsgálatára térek ki. Ebben a részben szigorúan szinkrón rendszerű összehasonlítást végzek, s nem veszem figyelembe a névadás indítékát akkor sem, ha az az eddigi kutatásokból, elsősorban SZABÓ FERENC idézett munkáiból nyilvánvaló. Tehát mai jelentése (szófaja) alapján sorolom be az egyes kategóriákba a neveket. A csoportok kialakításában a Budapest utcanevei vizsgálatakor alkalmazott rendszert követem, de természetesen a rendelkezésre álló anyag kívánalmai szerint egyes csoportokat elhagyok, másokat összevonok. (A felsorolásoknál helykiemelés céljából az utótagokat nem teszem ki.)

I. Személynévi eredetű 115 utcanév, az összes névvel bíró közterületnek 42,2%-a. Ezt a meglehetősen sok nevet alcsoportokra osztottam, s a személyek fő tevékenysége alapján osztottam be a neveket a megfelelő helyre. Így például Petőfi Sándor, jóllehet költőnek is halhatatlan, mint az 1848/49-es események egyik legjelentősebb személyisége a történelmi alakok között kapott helyet; Táncsics Mihály ugyan a 48-as eseményekből is kivette részét, de Orosháza országgyűlési képviselő-

lője 1869-től 1872-ig volt, s így a XIX. század második felének jelentős alakjai közé vettem föl. A személyek tevékenységének meghatározásakor a Magyar Életrajzi Lexikont (Bp., 1967—1969.) használtam elsősorban, de a helyi jelentőségű, helytörténeti szerepű egyének megítéléséhez és besorolásához sok segítséget kaptam Koszorús Oszkártól, aki nemcsak foglalkozásából kifolyólag, hanem a szó legneme-
sebb értelmében is értékes népművelői tevékenységet folytat, s akinek itt is megköszönöm sok utánjárást és fáradságot igénylő szíves tájékoztatásait.

Az utcát kapott személyek közül 111 magyar származású, vagy a magyar történelemben betöltött szerepéért él megbecsülésben emléke, mint például Bem Józsefé. A magyar személyek közül történelmi alak: 82. Közöttük vannak természetesen a részletezésben felsorolandó helytörténeti szerepet játszó is.

a/ Az államalapítás előtti kor hőseiről kapta a nevét 10 utca: Álmós vezér, Árpád, Botond, Előd, Huba, Könd, Kupa vezér, Ond, Tas, Töhötöm.

b/ Az Árpád-házi királyok idejéből való két név: Szent István és Gellért.

c/ A Hunyadiak koráról hat utca kapott nevet: Corvin János, Hunyadi, Hunyadi János, Kinizsi, Mátyás király, Szilágyi Erzsébet.

d/ A magyar parasztmozgalmak nagy időegységet fognak magukba, s különböző korokban élő hősei négy utcának adtak nevet Oroszázán: Budai Nagy Antal, Dózsa György, Szántó Kovács János, Áchim.

e/ A török háborúk korára három utcanév utal: Dobó István, Szondi, Zrínyi.

f/ Az erdélyi fejedelemség időszakából négy utca kapott nevet: Báthori, Bethlen Gábor, Bocskai, Lorántffy.

g/ A németellenes mozgalmak résztvevői adtak nevet hét utcának: Nádasdy, Thököly, Esze Tamás, Rákóczi, Bercsényi, Bottyán, Mikos.

h/ A magyar jakobinusokkal — Budapesthez hasonlóan — itt is mostohán bántak az utcaelnevezők: csupán Martinovics nevét viseli egy utca.

i/ A reformkor és a szabadságharc alakjai adtak nevet 14 utcának: Bem, Damjanich, Dessewffy, Irányi Dániel, Kiss Ernő, Kossuth Lajos, Lahner György (a térképen is, a mutatóban is Lachner formában), Lázár Vilmos, Lenkei, Nagy Sándor, Petőfi, Török Ignác, Vasvári Pál, Vécsei.

l/ A XIX. század második felének haladó politikusairól öt utcát neveztek el: Baross, Csengery, Deák Ferenc, Táncsics Mihály, Teleki.

k/ Az 1918/19-es forradalmak, majd az ezt követő időszak haladó alakjairól, az ellenállási mozgalom mártírjairól neveztek el 12 utcát: Bacsó Béla, Bajcsy Zsilinszky, Bokányi Dezső, Farkas Antal (szentesi költő, a Népszava munkatársa), Gaál Gaszton (azóta megváltoztatták e nevet, az 1976-os térképen Dobi István utca, de így is ebbe a csoportba tartozik a név), Garami Ernő (a Károlyi-kormány minisztere volt), Hámán Kató, Károlyi Mihály, Kulich Gyula, Rózsa Ferenc, Somogyi Imre, Zalka Máté.

l/ Helytörténei nevezetesség a névadója 16 utcának: Horváth papp (András, Orosháza első lelkésze volt, 1744—1784-ig), Dénes tanító (Sándor, Orosháza első tanítója volt), Mikolay (István, Tessedik Sámuel veje, haladó szellemű evangélikus lelkész volt Orosházán 1823—1862-ig), Horváth György (Szentetornyán bíró 1848 és 1856 között), Balassa Pál (evangélikus lelkész 1838-tól 1849-ig, Orosháza első történetírója, a szabadságharc bukása után — állítólagos iszákossága miatt — elmozdították hivatalából), Oláh István (vándor könyvárus, aki az 1848-as földfoglaláskor éppen Orosházán tartózkodott, s a népet buzdította, a kormánnyal szembeni ellenállásra ösztönözte, amiért letartóztatták, s 1848. december 17-én kivégezték, hogy a további rendzavarástól elrettentsék a népet), Győri Vilmos (Győry Vilmos, író, műfordító, az MTA levelező tagja, 1862-től 1876-ig Orosházán lelkész), Székács József (1809-ben született Orosházán, költő, műfordító, az MTA tagja, evangélikus püspök), Thék Endre (Orosházán született 1842-ben, európai hírlíró kiváló asztalosmester, a nagyüzemi bútorgyártás megteremtője hazánkban, a magyar zongoragyártás megalapozója, az orosházi tanoncotthon megalapítója), Veres József (Orosházán született 1851-ben, 1879-től ugyanitt evangélikus lelkész, 1884-től 1905-ig a választókerület országgyűlési képviselője, dolgozott a Magyar Nyelvtörténeti Szótárban, megírta és kiadta Orosháza történetét 1886-ban), Bikádi (Antal, 1910 után országgyűlési képviselő 48-as programmal, a Békés vármegyei Ellenzék szerkesztője), Széchényi Miklós (nagyváradi püspök, az orosházi római katolikus templom építésének támogatója), Csizmadia Sándor (orosházi származású költő, szociáldemokrata politikus, a Tanácsköztársaságban földművelésügyi népbiztos, Orosháza országgyűlési képviselője), Jászay Horváth Elemér (Orosházán született 1888-ban, költő,

újságíró), Hegedűs István (irodalomtörténész, műfordító, költő, egyetemi tanár, az MTA tagja, Orosházán halt meg 1925-ben), Szolger Jenő (valószínűleg az 1945-ös földosztáskor végzett mérnöki munkálataiért kapott utcanévet, de ezt írásos adatokkal bizonyítani nem tudom).

m/ Egyetlen tudós, Körösi Csoma Sándor kapott utcát Orosházán.

n/ Viszonylag sok a költőkről, írókról elnevezett utca, összesen 21 ilyen található a város utcanévrendszerében: Ady Endre, Arany János, Asztalos István, Bajza, Csokonai, Eötvös József, Jókai, József Attila, Juhász Gyula, Justh Zsigmond (a helytörténeti nevezetességek között is helyet kaphatott volna, de írói jelentősége miatt inkább ide vettem föl), Katona József, Kazinczy, Madách, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Szabó Lőrinc, Tompa Mihály, Vörösmarty.

o/ Más művészeti ágak képviselőiről öt utcát neveztek el: Munkácsy Mihály, Erkel, Kálmán Imre, Dankó Pista, s minden bizonynyal ide tartozik Egressy György (az 1976-os térképen csak Egressy utca), a keresztnév fölcserélése tévedés következménye lehet.

p/ Négy utca viseli nem magyar személy nevét: Luther, Engels, Lenin, Tolbuhin. (Az utóbbit először egy tér kapta meg, majd ennek Kossuth térre való megváltoztatása után egy utcát, a volt Sztalingrádi utcát nevezték meg vele az 1976-os térkép szerint.)

II. Földrajzi eredetű összesen 46 előtag, az összes utcanévnek 16,9%-a. Ezek egy kivétellel mind magyar eredetűek. Ide soroltam a földrajzi közneveket is, amelyek egyik alcsoportját alkotják a helynévi eredetű utcaneveknek.

a/ Az utcanévben szereplő helynévnek valamilyen kapcsolata van az utcával 16 esetben. (Ez a kapcsolat lehet az oda, arrafelé való vezetés, az adott helyen vagy annak irányában való fekvés stb.) Aradi, Csabai, Csorvási, Földvári (Pusztaföldvár), Gyulai, Hódmezővásárhelyi (a népnyelvben régebben egy másik volt a Vásárhelyi út, ezt inkább Bónumi út néven ismerték), Kishegyi, Középlaki, Kutasi (Székkutas), Makói (utca és út), Nagyhegyi, Sámsoni (Békéssámson felé fekszik, de neve megváltozott, ma Csapó Mihályné utca; névadója a helyi nőmozgalom egyik vezetője volt, akit 1919-ben az ellenforradalmi román megszállás alatt nyikvánosan megbotóztak), Szarvasi, Szentesi, Szentotnyai (a népnyelvben Szentornyai).

- b/ A lakosság eredetére utal két utcanév: Tolnai és Zombai.
- c/ Két utca hegységről kapta nevét: Kárpát és Tátra.
- d/ Víznevet tartalmaz öt utcanév: Balaton, Hernád, Maros, Sajó, Szamos.

e/ Egyéb földrajzi nevet (többnyire helységnevet) tartalmazó utcanév összesen nyolc van a város területén: Bácskai, Csepel, Kismarton, Mohács, Iglói, Pusztaszeri, Vereckei, Uzsoki. — Szerencsére eddig még nem változtattak meg minden irredentának tartott utcanévet. Mint máshol (MNY. LXXI, 492—3) már kifejtettem, a névadás idején valóban a túlfűtött nemzeti érzés szellemében adták a trianoni béke következtében elszakított magyar helyneveket utcanévül az ország minden nagyobb településén. Mélységesen egyetértek SZABÓ FERENC véleményével (A belterület története. 41): „Maradandóbb lett volna, ha a helyi múlt jelentősebb egyéniségei Horváth pap, Dénes tanító, Balassa Pál, Jászay-Horváth Elemér, Csizmadia Sándor) iránti tiszteletet követve, ilyen irányban, vagy pedig a Szőlők régi arculatára emlékeztető utcanévek (Nagyhegyi út, Kishegyi út, Szőlőárok utca) szaporításával próbálkoztak volna.” Lehiggadva, minden elfogultságtól mentesen azonban ma már nem szabad eltélnünk az ilyen típusú nevek létezését, hiszen olyan magyar helyneveket tartalmaznak, amelyeknek a nyelvi, nyelvtörténeti jelentősége vitathatatlan, a hozzájuk fűződő történelmi, irodalmi stb. események nevezetessé teszik, s kiiktathatatlan elemei a magyar névkincsnek, így megőrzésük, az aktív névrétegben való fennmaradásuk kívánatos. Budapesten nem is irtották ki az utcanévanyagból a Kolozsvár, Nagyvárad, Munkács, Ungvár, Kassa, Zólyom, Újvidék, Zágráb stb. neveket, s nagyon elgondolkodtató, hogy éppen a vidéki városok „licitálták túl” a fővárost az ilyen típusú utcanévek megváltoztatásában. Mint már fentebb említettem, jobb lett volna -i képző nélkül fölhasználni ezeket a neveket utcanévadásra, hiszen nem irányt jelölnek. Öröndöletes azonban látni, hogy az újabb elnevezések már erre is gondot fordítanak, s találunk egyszerű emlékeztető helyneveket az utcanévben (Csepel, Mohács stb.).

f/ Földrajzi köznév szerepel a következő 12 utcanévben: Liget (utca és sor), Major, Mező, Nádas, Park, Rét, Róna, Sziget, Tó, Tópart, Zöldmező (ez utóbbi lehet olyan elvonatkoztatás, mint a Vörös hajnal, s akkor az emberrel kapcsolatos nevek közé kellene sorolni).

g/ Egyetlen idegen helynév szerepel az 1964-es utcanévek között: Sztalingrádi utca (az 1976-os térképen: Tolbuhin utca).

III. Az emberrel kapcsolatos utcanévek száma 50 (18,3%). Ide soroltam a keresztnéveket is, nem pedig a személyekről elnevezett utcák közé, hiszen nem konkrét személy a névadó.

- a/ Egy utca emberi testrésztől kapta nevét: Szív.
- b/ Négy utca visel keresztnévet: Gizella, Péter Pál, Szabolcs, Teréz.
- c/ Három utca népek, népcsoportok nevét viseli: Avar, Hun, Székely.
- d/ Hét utcanév foglalkozásra, tisztségre utal: Csikós, Csósz, Dalnok, Kertész, Nádor, Vadász, Vajda.
- e/ Katonasággal, hadi élettel kapcsolatos hat utcanév: Bajnok, Honvéd, Huszár, Partizán, Tábor, Vezér.
- f/ Egy utcanév történelmi eseményre utaló dátum: Október 6.
- g/ Elvont fogalom a neve hét utcának: Béke, Egyetértés, Eszperantó, Szabadság (utca és tér), Szövetkezés, Vörös hajnal.
- h/ Egy utcát irodalmi hősről neveztek el: Toldi Miklós (jóllehet élő alak is volt Toldi, az utcaelnevezésben Arany János elbeszélő költeménye főszereplőjeként jelenhetett csak meg).

i/ Az ember valamilyen alkotását, létesítményét fejezi ki 12 név. Nagy részüknél az objektum konkrét kapcsolatban van, vagy volt valamikor az utcával: Állomás, Fürdő, Fűtőház, Híd, Iskola, Kertészház, Malom, Posta, Szalmapiac (tér), Téglagyári (út), Temető, Üdülő.

j/ Emberi készítmény, tárgy, technikai alkotás adott nevet hét utcának: Csap, Hajó, Motor, Mozdony, Síp, Tükör, Zsinór (ez utóbbi utalhatna az utca egyenességére, ha valóban hosszú, egyenes utca lenne, de meglehetősen rövid utcácska, ha kétségtelenül egyenes is).

k/ Egyetlen mitológiai eredetű utcanév van: Bálvány.

IV. Az embert körülvevő természetről 43 utca kapott nevet (15,8%).

- a/ Állatokkal kapcsolatos kilenc utcanév: Csalogány, Fecske, Gólya, Kígyó, Pacsirta, Páva, Rigó, Sas és a szintén ide sorolt Fészek.
- b/ Növényekkel kapcsolatos 24 név: Akácfa, Búza, Búzavirág, Diófa, Fenyő, Gyopár, Hársfa, Hóvirág, Körte, Liliom, Nefelejcs, Nyárfa, Orgona, Pipacs, Retek, Rezeda, Szegfű, Virág, Lomb, Fagyöngy, Erdő, Fasor, Zöldfa (utca és sikátor).

c/ Valamilyen természeti jelenségről kapta a nevét 10 utca: Csillag, Felhő, Hajnal (utca és sikátor), Hold, Nap, Nyár, Tavasz, Tél, Víz.

V. Az utca fekvésére, milyenségére utal 18 név (6,6%): Déli, Északi, Kelet; Csendes, Hűvös, Hosszú, Fő, Széles, Kis, Kistemplom (régén Templom. kis utca), Katona kis (utca), Kurta, Kisköz (utca), Nagyköz (utca), Fenék, Kerek, Közép, Lénia.

5. Nagyon nehéz egységes szempontokat keresni ahhoz, hogy más települések névanyagával számszerűen (legalábbis arányszámokban) összehasonlítható legyen Orosháza utcanéveinek struktúrája. A fenti öt nagy csoport szerint azonban megkíséreltem jelentéstani szempontból egybevetni azoknak a helységeknek az utcanévezési rendszerét, amelyeknek névanyagát már földolgozták névtani aspektusból. (Tulajdonképpen a kiadott térképek vagy a megjelölt helynévgyűjtemények alapján nem lett volna sokkal nehezebb szaporítani ezeket a helységeknek a számát, hiszen így is sokszor saját megemlékezni kellett kiszámolni nemcsak a százalékszámot, hanem az egyes csoportokba tartozó neveket is, mivel a földolgozások ritkán azonos szempontúak.)

	Budapest	Szeged	Nyíregyháza	Székesfehérvár	Orosháza	Zalaegerszeg	Ózd	Kiskunfélegyháza
Az összes utcanévek száma:	6816	606	460	405	272	258	201	168
I. Személynévi eredetű:	26%	24%	32%	32%	43%	49%	64%	73%
II. Helynévi eredetű:	27%	21%	12%	37%	17%	20%	11%	5%
III. Az emberrel kapcsolatos:	30%	36%	21%	24%	18%	20%	17%	11%
IV. Az ember környezetéből vett:	11%	13%	29%	5%	16%	9%	5%	11%
V. Az utca milyenségére utal:	2%	6%	5%	3%	7%	2%	2%	-
VI. Egyéb (sorszám, betű stb.):	4%	-	-	-	-	0,5%	1%	-

Nagyon érdekes törvényszerűség állapítható meg a fenti táblázatból. Minél kevesebb az elnevezésre alkalmas közterület, annál több a személynévi eredetű nevek arányszáma. Ez természetes következménye annak, hogy a tiszteletet utcanévadással óhajtják leróni, továbbá nagyon sokszor rendeletre kellett személyekről elnevezni utcákat. Nagyon jó lenne, ha ezt a jövőben csökkenteni lehetne! Az is érdekes, hogy a helynévi eredetű utcanévek száma csökken az utcanévek számával. Ezeknek a megváltoztatása sértett legkevesebb érzést, s ezek estek áldozatául a személynévadási kívánalmaknak. A természetes környezetből vett nevek is sokszor hasonló sorsra jutottak. Különösen kár az utca milyenségére utaló neveket megváltoztatni, hiszen ezek őrzik legjobban a természetes (népi) névadás emlékeit. Orosháza utcanévstruktúrája ebben a tekintetben viszonylag szebb képet ad, de nagyon kicsiny különbségen alapul ez a viszonylagosság, sokkal több lehetne még az ilyen típusú utcanév. Természetesen nem az eddigi nevek megváltoztatásával, hanem az új nevek helyes megválasztásával kell javítani a város utcanévstruktúráját.

HAJDÚ MIHÁLY